

32. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Görsellerin MEB Taslak Ders Kitabı Kriterlerine Göre Deęerlendirilmesi¹

Nazime KARTAL²

Yıldız KOCASAVAŐ³

APA: Kartal, N. & Kocasavaş, Y. (2024). 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Görsellerin MEB Taslak Ders Kitabı Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (39), 543-566. DOI: 10.29000/rumelide.1469436.

Öz

Çağımız bilgi ve teknoloji çağı olup bilimsel ve teknik gelişmelerle hızlanan dijitalleşme cep telefonu, tablet, bilgisayar gibi araçlarla yanı başımızdaki yerini almıştır. Elimizin altına sonsuz bilgi yığını seran dijital saha, bu bilgi yığını en kısa sürede ve anlaşılır şekilde iletmenin yolunu görsellerde bulmuştur. İnternetin hayatımıza getirdiği fazla bilgi eşittir bilgi kirliliği denkleminin bir benzeri görsellerde karşımıza çıkarmaktadır. Üstelik görseller yazıya göre bellekte daha uzun süre kalmaktadır. Bu bakımdan görsel bilgiyi belleğe doğru işlemek ve kullanmayı öğrenmek eğitim açısından daha da önemli hale gelmiştir. Günümüzde görsel okuma hem ders programları ile ulusal/ uluslararası sınavlarda hem de kitaplarda hiç olmadığı kadar yer almış durumdadır. Bu çalışmada MEB'in 8. Sınıflar için seçtiği Ferman Yayıncılık tarafından basılan Türkçe Ders Kitabındaki (Saygı, 2023) metin, alıştırma ve tema başı görselleri amaçlı örneklem olarak seçilmiştir. Görseller MEB'in *Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait Elektronik İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları* (MEB, 2022) kitapçığındaki esaslara göre geliştirilen *Bulunurluk Tablosu* listesine göre dört uzman ve araştırmacı tarafından yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının (Saygı, 2023) görsel okuma alıştırmalarının nicelik ve nitelik durumunun MEB'in ilgili kitapçığındaki (MEB, 2022) esasları genel olarak sağladığı, ancak kitabın öğrencilerin görsel okuma becerilerini bir üst seviyeye çıkaracak üst düzey alıştırma türlerine ihtiyacı olduğu belirlenmiştir.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale "Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Görsel Okuma Becerisi Bağlamında İncelenmesi" isimli doktora tezi çalışması kapsamında üretilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %16

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 15.03.2024-**Kabul Tarihi:** 20.04.2024-**Yayın Tarihi:** 21.04.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide. 1469436

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doktora, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türkçe Eğitimi Bölümü, Doktora Programı / PhD, İstanbul University, Cerrahpaşa, Graduate School of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education, Department of Turkish Education, PhD Programme (İstanbul, Türkiye), nazime.kartal@ogr.iuc.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-6803-320X, **ROR ID:** https://ror.org/ 03a5qrr21, **ISNI:** 0000 0001 2166 6619, **Crossreff Funder ID:** 501100002657

³ Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı / Prof., İstanbul University, Hasan Ali Yücel Faculty of Education, Department of Turkish Education, Department of Turkish and Social Sciences Education (İstanbul, Türkiye), yildiz.kocasavas@iuc.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-2830-1505 **ROR ID:** https://ror.org/ 03a5qrr21, **ISNI:** 0000 0001 2166 6619, **Crossreff Funder ID:** 501100002657

Anahtar Kelimeler: görsel okuma, görsel okuryazarlık, Türkçe dersi, 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı

Evaluation of the Visuals in the 8th Grade Turkish Course Book According to the MEB Draft Textbook Criteria⁴

Absract

Our age is the age of information and technology and digitization accelerated by scientific and technological developments, has taken its place right next to us with devices such as cell phones, tablets and computers. The digital realm, which provides us with an infinite mass of information, has found a way to convey this mass of information in the shortest possible time and in a comprehensible way through visual representations. A similar equation of information overload and information pollution, which the internet brings into our lives, can also be found in images. Moreover, visual information is remembered longer than text. In this respect, processing visual information in memory and learning how to use it has become even more important in education. It has become necessary to introduce some innovations in applications aimed at improving the visual perception and skills of the generations born in to the digital world. Nowadays, visual reading is considered more than ever in curricula, national/international exams and books in this study,the texts exercises and thematic headings in the Turkish course book (Saygı, 2023) published by Ferman Publishing, selected by the Ministry of Education for 8th Grades, were selected as a purposeful sample. The visual material was interpreted by four experts and researchers according to list of available table, developed according to the principles of the MEB brochure “Criteria and Explanations to be Basis for Evaluation in Examining the Draft Coursebook and Educational Tools and Their Electronic Contents (MEB, 2022).” The result of the research is that he quantity and quality of the visual and visual reading exercises included in the Turkish 8th Grade Coursebook (Saygı, 2023) are generally in the line with meet the principles in the relevant booklet of the Ministry of Education (MEB, 2022) in the field of visual reading skills, but it was stated that the book needed high-level exercise types that would take students' visual reading skills to the higher level.

Keywords: visual reading, visual literacy, Turkish lesson, Turkish 8th Grade Course Book

Giriş

21. yüzyılın teknolojik gelişmeleriyle birlikte, birey bugün artık gittikçe görselleşen bir dünyanın içine doğmaktadır. Sosyal medya akışları, televizyon reklamları, diziler, filmler ve kameralı telefonların yaşama sunduğu sayısız fotoğraf, emoji vs. bireye günün her saatinde her yerde görsel bir şölen sunmaktadır. Hızlı bilgi akışını yakalayabilmek, hatırlamayı kolaylaştırmak, mesajları daha etkili bir

⁴ **Statement:** This article has been produced within the scope of the doctoral degree thesis titled “Secondary School Turkish Course Books in The Context of Visual Reading Skills Review”

It is declared that scientific and ethical principles have been followed in the preparation process of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 16

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 15.03.2024-Acceptance Date: 20. 04.2024-Publication Date: 21. 04.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1469436

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

biçimde sunmak, estetiği yakalamak gibi amaçlarla görsel kullanmak adeta bir gereklilik haline almıştır. Görsellerle zenginleştirilmiş sunum yapabilme becerisi bugün pek çok firmanın elemanlarından beklediği ya da işe alımlarında sınıadığı bir beceri haline gelmiştir. Yine bugün sayfalarca bilginin tek bir görselle sunulabilmesi ve görsellerin hatırd kalma sürelerinin yazıya göre çok daha uzun olması görselleri gözde öğrenme ve bilgi aktarma aracı haline getirmiştir.

Aslında insanoğlu görsellerin etki gücünü çok önceleri fark etmiştir. Bugün bulunan mağara resimleri ile tangalar bunun en güzel kanıtıdır. İnsanlar çok eski zamanlardan beri yaşamak, iletişim kurmak, tecrübelerini gelecek kuşaklara aktarmak gibi amaçlarla günlük yaşamlarında şekil ve sembollerini aktif olarak kullanmışlardır. Kanıtlar resim yazının bundan 17 000 yıl önceye kadar dayandığını göstermektedir. Etkileşimini şekil ve sembollerle gerçekleştirmeye alışan insanoğlu seslere işaretler vererek oluşturacağı bugünkü yazı biçimine geçmek için tam 12 000 yıl beklemiştir (Uçar, 2004: 21). Bu muazzam zaman, görsel- insan birlikteliğinin gücünü göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Uçar (2004: 21), kitap okunurken yazıdan önce kitabın resimlerine bakılması, bir kitaptaki resimlerin ya da yazıların sayfadaki yerinin hatırlanması gibi insan davranışlarının kökeninin bu görsel-insan etkileşimine dayanan bilinçaltı davranışlar olduğunu düşünmektedir.

Neredeyse varoluştan bu yana insan yaşamının bir parçası olan görseller (çizikler, şekiller, semboller...) son yıllarda bilgi üretiminin artmasıyla birlikte büyük bir ivme kazanmıştır. Bilgi artık sadece yazılı olarak değil resim, şekil, sembol, işaret, grafik gibi görsellerle sunulmaktadır (Güneş, 2014: 185- 186). Bilgi akışı çok hızlıdır ve görseller fazla bilgiyi özümseyip anlamlandırmak, kolay öğrenmek için yardıma koşan bir öğrenme unsuru haline gelmiştir. Bir görüntüdeki içeriğin tanınması yalnızca 2-3 saniye sürerken aynı görüntünün sözlü açıklamasının okunması 20-30 saniye, sesli okunması ise 60-90 saniye sürmektedir (Pettersson, 2013: 7). Bugün uçak, metro, otobüs gibi araçlarda tehlike anında yapılması gerekenler gözün bu hızlı tarama özelliğine uygun görsel iletişim elemanlarıyla oluşturulmuştur. İşaret, sembol ve piktogramlar (basit resim, sembol, grafik) kolay hatırlanabilmeleri, çabuk anlaşılabilirliği gibi özellikleriyle bugün bireyin karar verme ve iletileri anlamlandırma hızını kısaltmaktadır (Uçar, 2004: 21-23).

Günümüzde okuma becerisinin kapsamı genişlemiştir. Özellikle genç kuşak kendisini yazma yerine daha çok fotoğraf, emoji ve sembol gibi görsel iletişim elemanları kullanarak ifade etmektedir. İnternet ulaşım cep telefonları ile sosyal medyada görsel ve video paylaşımları artık saniyeler içerisinde gerçekleşmektedir. Bazen karmaşık bir sorun kısa bir video izlenerek çözülebilmektedir. TUİK'in 2022 yılında yayınladığı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması'na (TUİK, 2022) göre Türkiye'deki bireylerin çoğunluğu (%82'si WhatsApp, %67, 2'si YouTube ve %57,6'sı Instagram) aktif sosyal medya kullanıcısıdır. Sosyal medya ile gece gündüz maruz kalınan milyonlarca görüntü ve video görsel okuryazarlığın ihmal edilmemesi gereken bir alan olduğunu göstermektedir.

1.Görsel Okuryazarlık

Görsel okuryazarlığı günümüz literatürüne kazandıran kişi John Debes'tir. Debes (1968: 961) görsel okuryazarlığı "bir grup görme yetisi" olarak tanımlamıştır. Sonraki dönemlerde görsel okuryazarlık ile ilgili çalışmalar artmış ve birçok farklı tanımlamaya gidilmiştir. Newman ve Ogle'ye (2019: 3-4) göre görsel okuryazarlık görsel olarak sunulan materyalleri anlayarak okuma ve bu materyallerin amaçlarını, yapılarını analiz etme; görsel formatları, fikirleri ve bilgileri etkili bir şekilde resim ve grafik formlarında sunma becerilerini içeren bir kavramdır. Araştırma Kütüphaneleri Derneği (ACRL, 2011) görsel okuryazarlığı görsellerin ve görsel akışların doğru anlamlandırılması, analiz edilmesi ve

yorumlanmasını sağlayan beceriler bütünü olarak tanımlamıştır. Stokes (2005: 10) görsel okuryazarlığı, fikir ve kavramları karşı tarafa iletmek için kullanılan görüntü oluşturma ve yorumlama yeteneği olarak belirtmiştir. Stokes'a (2005: 12) göre görsel okuryazarlık ayrı bir dildir ve bu dili iyi bilmek, görsel mesajlara karşı uyanık olmak ve görüntüleri eleştirel olarak okumak gereklidir. Akyol (2011: 121) görsel okuryazarlığı "görsel izleme" olarak ele almış ve görsellerden anlam çıkarabilmek için bir dizi izleme becerisinin kullanılması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Akyol'a (2011: 121) göre görsel izleyiciler görselleri öncelikle var olan bilgileriyle eşleştirerek çözümlenmektedir. Onursoy'a (2019: 35) göre "görsel okuryazarlık, doğrudan insanın görsel idrak seviyelerini ve imgeleri okuyabilme ve anlamlandırabilme yolunda bireysel becerisini tanımlar." Tompkins (2021: 8-9) günümüzde çocukların görsel medya etkisinde olduklarını belirterek görsel okumayı; sürekli olarak televizyon programlarına, reklamlara, videolara, filmlere, web sitelerine, çizgi romanlara bakan çocukların bu iletileri nasıl yorumlayacakları ve eleştirel olarak nasıl değerlendirecekleri hususunda öğrenmeleri gereken bir dil sanatı olarak tanımlamış, görsel okumayı dil sanatları bünyesine dahil etmiştir:

Tablo 1: Tompkins (2021) 'in Dil Sanatları Sınıflandırması

Algısal	Üretken
Dinleme (sözel)	Konuşma (sözel)
Okuma (yazılı)	Yazma (yazılı)
Görsel okuma/Görme (görsel)	Görsel Sunu (görsel)

Görüldüğü gibi görsel okuryazarlık bazı tanımlarda görüntü oluşturabilme ve yorumlayabilme, bazılarında görsel medyayı etkili kullanabilme, bazılarında ise bir dil sanatıdır. Görsel okuryazarlık gözlemlenilen yaşamın bir sonucu olarak eğitim, sanat, reklamcılık, mimarlık gibi çok çeşitli dallarla etkileşim ve paylaşım içerisindedir (Uçar vd., 2013: 149). Bunun sonucu olarak da görsel okuryazarlık ile ilgili tanımların her birinin farklı bir konu alanına yönelim gösterdiği görülmektedir. Avgerinou ve Ericson (1997: 280), farklı disiplinlerden çok farklı araştırmacıların görsel okuryazarlık kavramını tanımlamaya çalıştığını ancak şimdiye kadar bu konu hakkında genel bir fikir birliğine varılamadığını belirtmiştir. Avgerinou ve Ericson'a (1997) göre bunun nedeninin farklı disiplinleri temsil eden kişilerin görsel okuryazarlığı kendi pencerelerinden bakarak yorumlamalarıdır. Bunbark ve Pett (aktaran, 1883: 1), bu sorunu altı kör adamın bir fili tarif etmesine benzetmektedir. Filin tam yan tarafında duran adama göre fil bir duvar, dişine dokunan adama göre fil bir mızrak; gövdesini, kuyruğunu, kulağını ya da bacağı hissedene adamlara göre ise fil bir yılan, ip, yalpaze ya da ağaç gibidir (akt. Avgerinou ve Ericson, 1997: 283).

Petterson'a (2013: 4) göre görsel okuryazarlık farklı kavramsal bileşenlerden oluşmaktadır. Görsel okuryazarlığın kapsadığı konu alanları üzerine odaklanan Petterson'a (2013: 5-7) göre her bir bileşenin dayandığı temel hususlar şöyledir:

Görsel Dil: Görsel okuryazarlık kavramı, görsel dillerin var olduğu iddiasına dayanmaktadır. Görsel dil, temel grafik kombinasyonlarını kullanan analog kodlamaya sahip, anlaşılması zor bir dildir. Görseller ikoniktir ve temsil ettikleri şeylere benzemektedirler. Görsel dil bütünseldir ve öğrenmeyi de geliştirmektedir; ancak evrensel değildir ve genellikle sözlü desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bireyin görsel dil yetenekleri sözlü dil gelişiminin temelidir.

Görsel Düşünme: Bugün görseller çoğu zaman ana iletişim ve bilgi kaynağı haline gelmişlerdir. İşletme, mühendislik gibi bilimlerde mantıklı düşünme genellikle görsel düşünme ve görselleştirme ile eş

anlamlıdır. Çünkü görsel okuryazarlık eleştirel bakış ve düşünme ile ilgilidir. İyi görsel okuryazarlar bir mesajı görselleştirmek için mesajı resimlerin ve kelimelerin etkili sentezi haline getirebilmektedir. Bireyin görsel hafızası kelime hafızasından üstündür ve sözlü bellekten daha hızlıdır. Resimler okuma motivasyonunu geliştirerek hafızanın gelişimine de katkı sağlamaktadır.

Görsel Öğrenme: Öğretim araçlarında görseller okuyucuda tepki uyandırmalıdır. Bunu mümkün kılmak için okuyucu resimleri keşfedebilmeli, onlarla ilgilenebilmeli ve onları aktif ve seçici bir şekilde okuyabilmelidir. Okuyucular metin ve resimleri aktif olarak aynı anda bellekte gördüklerinde sözlü ve görsel temsiller arasında daha iyi bağlantı kurabilmektedirler. Bu bağlantı metin ve resimler yakın bağlantılı ya da aynı sayfada sunulduğunda veya öğrenciler metni okurken kendi zihinsel görüntülerini oluşturmak için yeterli deneyime sahip olduklarında gerçekleşmektedir. Bu nedenle resimlerin ilgili metne mümkün olduğunca yakın konumlandırılmaları gerekmektedir. Metinlerle resimlerin ilişkisi doğru kurulmadığında resimlerin öğrenme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabileceği de unutulmamalıdır.

Görsel Algı: Bir görüntüdeki içeriğin tanınması okuma veya sesli okumaya göre çok kısadır. Sözlü ve görsel dillerde içerik algısı için bağlam ve ön bilgiler oldukça önemlidir (Pettersson, 2013: 5-7).

Görsel okuryazarlık birçok alanla paylaşım içerisinde, farklı bileşenlerin meydana getirdiği kapsamlı bir kavramdır. Bu çalışma görsel okuryazarlığın etkileşim içerisinde olduğu alanların en önemlilerinden biri olan eğitim ile ilgili düzenlenmiştir. Hem eğitim içeriklerindeki görsellerin niteliği, hem görsel okuryazarlığın nasıl öğretileceği ve bilinçli bir görsel okuryazar olmanın incelikleri görsel eğitimin meselelerindedir. Sonraki bölümde görsel okuryazarlık bu boyutlar içerisinde, Türkçe öğretimi kapsamında ele alınacaktır.

1.1. Türkçe Öğretimi ve Görsel Okuryazarlık

Görsellerin bugünkü hızlı yükselişi görsel mesajları doğru yorumlayabilmeyi, mesaj kodlarını doğru çözümlenmeyi ve doğru içeriklerin nasıl üretileceği konusunu gündeme getirmiştir (Onursoy, 2019: 4). Bugün bilinçsiz bir biçimde alıcıların inanışlarını ve kültürlerini dikkate almadan oluşturulup paylaşılan görseller, sosyal medyanın getirdiği hızlı yayılımın etkisiyle bireyi hapse kadar götürebilmektedir. Aynı şekilde bugün bilinçli olarak değiştirilmiş ve dönüştürülmüş görselleri doğru okuyamayan bireyler ekonomik ve sosyal açıdan pek çok mağduriyet yaşamaktadır. Türkiye'nin hemen hemen yarısının; (TUİK, 2022) internet üzerinden mal veya hizmet aldığı düşünüldüğünde iyi bir görsel okuryazarı olmanın gerekliliği gün yüzüne çıkmaktadır.

Görsellerin yaşama bu kadar sirayet etmesi eğitim – öğretimle ilgili çalışmaları da etkilemiştir. Bugün çağın gereklerine uygun olarak eğitim programları, hemen her disiplinde görsel okuryazarlığı planlarına dahil etmişlerdir. Görsel okuryazarlık becerisini geliştirmeye yönelik çalışmalar, en çok Türkçe dersi bünyesinde toplanmıştır. Bu konudaki en önemli gelişmelerden biri 2005 yılında görsel okuryazarlığın görsel okuma ve görsel sunu biçiminde öğretim programına dahil edilmesi olmuştur (MEB ÖP, 2005).

Programda görsel okuma "şekil, sembol, resim, grafik, tablo, beden dili, doğa ve sosyal olayları okuma, anlama ve zihinde yapılandırma"; görsel sunu ise "öğrencilerin duygu, düşünce ve bilgilerini görseller aracılığıyla aktarmaları (MEB ÖP, 2005)" biçiminde tanımlanmıştır. Programda görsel okumanın duygu, düşünce ve bilgileri öğrenme, bilgileri anlama ve zihinde yapılandırma, yeni kavramları anlama; görsel sununun ise etkileşimi kuvvetlendirme, anlamlandırma becerilerini geliştirme, bilgileri

düzenleme, ön bilgilerle yeni bilgileri zihinde bütünleştirip yapılandırma, sınıflama, sıralama ve karmaşık konuları sunma konusunda yararlı ve kolaylaştırıcı etkilerinin olduğu belirtilmiştir. Programa göre iyi bir görsel okuyazar olabilmek için görseller üzerinden sürekli inceleme, yorumlama, ilişkilendirme ve sorgulama çalışmaları yapmak gerekmektedir (MEB ÖP, 2005).

Ortaokul 6-8. Sınıflar için hazırlanan 2006 programında insan yaşamında görsel araçların çoğalmasıyla birlikte görselleri sınıflama, sıralama, sorgulama, ilişkilendirme ve eleştirme gibi üst düzey becerilerin geliştirilmesinin kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir (MEB ÖP, 2006). 1-8. sınıflar için hazırlanan 2015 programında sözlü iletişim öğrenme alanı bünyesinde verilen görsel okuyazarlık becerilerinin, düşünceleri mantık akışı ve bütünlük içerisinde sunmadaki işlevi vurgulanmıştır (MEB ÖP, 2015). 1-8. sınıfları kapsayan 2017 ve güncellenmiş biçimi olan 2019 programlarında ise ders işlenişlerinde slayt, bilgisayar, televizyon, etkileşimli tahta, internet, EBA içerikleri vd. nin aktif olarak kullanılması ve yazılı sınavlar hazırlanırken öğrencilerin üst düzey bilişsel becerilerinin kullanılmasına imkân sağlayan tablo, grafik gibi görsel unsurlara; karikatür, fotoğraf, resim gibi grafik düzenleyicilere ve kavram haritaları, zihin haritaları gibi öncüllere yer verilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Programda ölçme, değerlendirme çalışmalarının bu anlayışla oluşturulmasının öğrencilerin görsel okuma becerilerini geliştireceği belirtilmiştir (MEB ÖP, 2017; MEB ÖP, 2019).

Görsel okuyazarlık 2005 programı hariç diğer programlarda ayrı bir beceri alanı olarak ifade bulmamış fakat ders kazanımları içerisindeki varlığını devam ettirmiştir. 2005, 2006, 2015, 2017 ve 2019 programları incelendiğinde görsel okuyazarlık kazanımları ile ilgili şu tespitlerin yapıldığı görülür (Bkz. Tablo 1,2,3,4,5,6,7)⁵⁶.

- 2005 programında her sınıf düzeyi için (1-5) bir beceri alanı olarak kazanımlar görsel okuma ve görsel sunu olarak ayrı ayrı numaralandırılmıştır. 2006 programındaki görsel okuyazarlık kazanımları tüm sınıf seviyelerine (6, 7 ve 8. sınıf) yönelik hazırlanmış tek bir tabloda sunulmuştur. 2005, 2015, 2017 ve 2019 programlarında ise kazanımlar yine her sınıf seviyesi için ayrı ayrı düzenlenmiştir.
- 1-5. Sınıflar için hazırlanmış 2005 (1-5. sınıf) programındaki tüm kazanımların %11,72'si görsel okuyazarlık alanına ayrılmıştır. 2006 (1-8. sınıf) programında bu oran % 14,95'tir. 2015 (1-8. sınıf) programının % 15,4 kazanımı görsel okuyazarlık ile ilgilidir. 2017 ve 2019 (1-8. sınıf) programında ise bu oran % 27,6'ya yükselmiştir. Görsel okuyazarlık yıllar içinde kazanımlardaki ağırlığını arttırmıştır.
- Programlardaki görsel okuma kazanımları sınıf seviyelerine göre dengeli bir dağılım göstermemiştir.
- Programlardaki görsel okuyazarlık kazanımları öğrenme alanlarına göre de farklılık göstermektedir. Temel becerileri dinleme /izleme, konuşma, okuma, yazma ve dilbilgisi biçiminde alan 2006 programında görsel okumayla ilgili tespit edilen kazanımların büyük çoğunluğu dinleme/izleme alanında verilmiştir. Öğrenme alanlarının sözlü iletişim, okuma ve yazma biçiminde şekillendiği 2015 programında görsel okuyazarlık kazanımları ağırlıklı olarak sözlü iletişim alanında toplanırken ilgili alanların dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma

⁵ Görsel okuyazarlığın öğrenme alanları içerisindeki oranını gösteren tablolara görsel okuma ve görsel sununun ayrı bir öğrenme alanı olarak ifade edildiği 2005 Türkçe öğretim programı eklenmemiştir.

⁶ 2006 Türkçe Öğretim programında yazma becerisindeki 6 kazanım ve dilbilgisi öğrenme alanı hariç tüm kazanımlar 6-8. sınıf seviyelerine göre ortak verildiğinden sınıflara göre görsel okuyazarlık tablosu verilmemiştir.

biçiminde kategorileştirildiği 2017 ve 2019 programlarında ise görsel okuryazarlık kazanımları en fazla dinleme/izleme alanında yer bulmuştur. Bu yılma özellikle 2006 programında dikkat çekmektedir. Programda konuşma, okuma, yazma alanlarında toplamda sadece 4 görsel okuryazarlık kazanımına yer verilmiştir. Sarıkaya (2017) araştırmasında bu durumun üzerinde durulması gereken bir konu olduğunu belirtmiş ve görsellerin tüm beceri alanlarıyla etkileşiminin incelendiği çalışmaların artırılması gerekliliğini vurgulamıştır. Öztürk ve Kavas (2019) araştırmalarında 2018 Türkçe Öğretim Programındaki görsel okuryazarlıkla ilgili konuşma öğrenme alanı kazanımlarının sadece 4-8. sınıflar için değil tüm sınıflar için düzenlenmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Dil becerilerinde gelişmenin ancak tüm beceri alanlarının bir bütün olarak geliştirilmesiyle mümkün olacağı gerçeği de bu araştırmaları doğrulamaktadır.

Tablo 2. 2005 Öğretim Programı Sınıflara Göre Görsel Okuryazarlık⁷

Sınıflar	G. O. K.	G.S. K	T. G. O. G. S. K	T.K.	%
1	12	5	17	115	14,78
2	13	6	19	166	11,44
3	15	9	24	186	12,90
4	14	10	24	226	10,61
5	15	10	25	237	10,54
Toplam	69	40	109	930	11,72

Tablo 3. 2006 Öğretim Programı Öğrenme alanlarına Göre Görsel Okuryazarlık

Beceri alanları	G. O. K.	T.K.	%
Dinleme/İzleme	31	42	73,80
Konuşma	2	42	4,76
Okuma	1	51	1,96
Yazma	1	46	2,17
Dilbilgisi	0	53	0,00
Toplam	35	234	14,95

Tablo 4. 2015 Öğretim Programı Sınıflara Göre Görsel Okuryazarlık

Sınıflar	G. O. K.	T. K.	%
1	10	36	27,77
2	9	43	20,93
3	9	47	19,14
4	6	49	12,24
5	8	48	16,66
6	6	53	11,32
7	6	51	11,76

⁷ Çalışmanın 1.1. Türkçe Öğretimi ve Görsel Okuryazarlık bölümündeki tablolarda G.O.K. görsel okuma kazanım sayısını, G.S.K görsel sunu kazanım sayısını, T.G.O.G.S.K toplam görsel okuma ve görsel sunu kazanım sayısını, T. K toplam kazanımları göstermektedir.

8	5	54	9,25
Toplam	59	381	15,48

Tablo 5. 2015 Öğretim Programı Sınıflara Göre Görsel Okuryazarlık

Beceri alanları	G. O. K.	T. K.	%
Sözlü İletişim	43	100	43,00
Okuma	9	191	4,71
Yazma	7	90	7,77
Toplam	59	381	15,48

Tablo 6. 2017- 2019 Öğretim Programı Sınıflara Göre Görsel Okuryazarlık

Sınıflar	G.O.K.	T.K.	%
1	12	47	25,53
2	14	46	30,43
3	21	64	32,81
4	22	78	28,20
5	16	69	23,18
6	18	68	26,47
7	21	76	27,63
8	21	76	27,63
Toplam	145	524	27,67

Tablo 7. 2017- 2019 Öğretim Programı Öğrenme Alanlarına Göre Görsel Okuryazarlık

Beceri alanları	G.O.K.	T.K.	%
Dinleme/İzleme	84	98	85,71
Konuşma	10	48	20,83
Okuma	40	245	16,32
Yazma	11	133	8,27
Toplam	145	524	27,67

MEB, öğretim programlarının yanında ders kitaplarındaki görsel tüm unsurların kullanımına dair bazı kriterlerin olduğu bir doküman yayınlamıştır. Görsel kavramının kapsamını da: “Öğrencinin anlamlı ve kalıcı öğrenmesi, öğretmenin etkin bir öğretme sağlayabilmesi ve kazanımların daha etkili gerçekleştirilmesi için özel olarak hazırlanmış; görsel tasarım ilkeleri doğrultusunda kullanılmış resim, fotoğraf, tablo, şema, harita, grafik, kavram haritası, zihin haritası, çizgi resim, şekil, piktogram vb. öğrenme öğretme unsurları” olarak belirtmiştir (MEB, 2022).

Dokümanda görsel içerikte bilgi eksikliği veya bilgi hatası bulunmaması, sayfa tasarımında kullanılan görsellerin yerinin içeriğe uygun olması, görsellerin gerçekçi olması, görsellerin metinle uyumlu olması, görsel ve görseli oluşturan öğelerin hata içermemesi gibi detaylı maddelere yer verilmiştir (MEB, 2022: 11- 30). Bu maddeler öğrencilerin zihinlerine kazınacak görsellerin alalade seçilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Sayfa fon renginden, görselin kapladığı alana, görsel- metin uyumundan kolay algılanmaya kadar tüm görsel unsurların niteliği ders kitabının değerini direkt olarak etkilemektedir.

Görsel okuryazarlık Türkçe öğretim programları ve ders kitaplarıyla birlikte merkezi sınavlarda da yerini almıştır. Son yıllardaki sınavların birçoğunda Türkçe sorularının tablo, grafik ve türlü görsellerle sayısal dersleri andırır hale geldiği gözlenmektedir (Bkz. Ek 1, Ek 2). Görsel içerikli sorular özellikle TEOG (Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Sistemi) sisteminin ardından 2017- 2018 eğitim döneminde uygulamaya konulan LGS (Lise Giriş Sınavı)'de kendisini göstermektedir. 2022 ve 2023 LGS'de Türkçe dersi sorularının %20'si, 2021 LGS'de %15'i, 2020 LGS'de %25'i, 2019 LGS'de %35'i ve 2018 LGS'de %5'i görsel öncüllerle ya da görsel barındıran şıklarla oluşturulmuştur (MEB LGS, 2023; MEB LGS, 2022; MEB LGS, 2021; MEB LGS, 2020; MEB LGS, 2019; MEB LGS, 2018) Türkçe dersi bünyesinde gerçekleşen tüm bu gelişmeler görsel okuryazarlığın ilerleyen yıllarda da Türkçe dersi içerisindeki yerini koruyacağını göstermektedir (Bkz. Ek1, Ek 2).

2.Yöntem

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (Saygı, 2023) görsellerinin analiz edildiği bu çalışma doküman incelemesi yöntemiyle oluşturulmuştur. Doküman incelemesi araştırmacının olgu ve olayları doğrudan inceleme imkânının olmadığı durumlarda veya araştırmaların geçerliliğini arttırmak amacıyla kullanılan, bilgi içeren materyallerin analizine dayalı bir araştırma yöntemidir. Doküman incelemesi yönteminde araştırmaya yazılı unsurların yanı sıra görsel unsurlar da dâhil edilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 189). Doküman incelemesi hem bir araştırma yöntemi hem de başka araştırma yöntemlerinin altında onu bütünlük amaçlı da kullanılabilir. Eğitim bilimleri araştırmalarında sıkça kullanılan bu yöntem içeriklerin ayrıntılı çözümlenmesi gerektiğinde başvurulmaktadır. Doküman incelemesinde dokümanları tetkik etme, sorgulama ön plandadır. Görsel materyalin ele alındığı bu çalışmaya doküman incelemesi yöntemi en uygun yöntem olarak seçilmiştir.

2.1.Örneklem

Görsel okumanın okullarda öğrencilerin birincil öğrenme aracı olarak kullandıkları ders kitapları bünyesindeki durumunun belirlenmesi, öğrencilerin görsel okuma becerilerinin geliştirilmesi bakımından çok önemlidir. Ortaokullarda haftada altı ders boyunca ders kitabıyla baş başa olan öğrencilerin görsel okuma becerisini deneyimleyebilecekleri alıştırmaların nicelik ve nitelik durumunun araştırılması bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu yüzden çalışmaya örneklem olarak 2023-2024 eğitim-öğretim döneminde Türkiye'deki ortaokul ve imam hatip ortaokullarının sekizinci sınıflarında işlenen ve Ferman Yayıncılık tarafından basılan 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (Saygı, 2023) seçilmiştir. Kitabın genel özellikleri şöyledir:

Kitap sekiz temadan oluşmaktadır. Bunlar: *Erdemler, doğa ve evren, milli kültürümüz, milli mücadele ve Atatürk, vatandaşlık, sağlık ve spor, sanat ve bilim ve teknoloji* temalarıdır. Kitapta her tema biri serbest okuma ve biri de dinleme metni olmak üzere beş metinden oluşmakta, metinlere ait çalışmalar *1. Etkinlik, 2. Etkinlik, 3. Etkinlik...* gibi başlıklarda işlenmektedir. Kitapta her metin *Hazırlık Çalışması* bölümü ile başlamakta ve her ünite *Ölçme ve Değerlendirme* bölümüyle sonlanmaktadır.

19 x 27 ebatlarında 303 sayfa olarak tasarlanan kitabın tema ve metin bölümlerinin dışında ilk iki sayfası künye, sonraki iki sayfası Türk bayrağı ile birlikte verilen İstiklal Marşı ve Gençliğe Hitabe, sonraki üç sayfası Mustafa Kemal Atatürk'ün resmi ve *İçindekiler* bölümleriyle oluşturulmuştur. Kitabın sonraki bölümünde kitaptaki bölümlerin düzenini anlatan bir şema verilmiştir. *Organizasyon Şeması* olarak isimlendirilen bu bölümde tema numaraları, temanın adının olduğu bölüm, tema ile ilgili görselin yer aldığı bölüm, *Hazırlık Çalışmaları* bölümü, metnin hangi yöntem ve tekniklerle okunacağını gösteren

bölüm, metnin adının yer aldığı bölüm, metin dip notlarının bulunduğu bölüm, dinleme metnlerinin gösterildiği bölüm, dinleme ve okuma metin etkinliklerinin yer aldığı bölüm, ölçme ve değerlendirme sorularının olduğu bölüm ve serbest okuma metnlerinin yer aldığı bölüm tanıtılmıştır. Kitabın son altı sayfası Sözlük, *Kaynakça*, *Genel Ağ Kaynakçası* ve *Notlar* bölümlerinden oluşmaktadır. Kitapta her tema *Neler Öğreneceksiniz* başlığı altında verilen kazanım bölümü, temanın numarası ve adının tema ile ilgili görsellerle sunulduğu iki sayfayla başlamaktadır.

Bu çalışmadaki tüm incelemeler 1. tema başı bölümünden 8. temanın *Ölçme ve Değerlendirme* bölümünün sonuna kadar incelenmiştir. İncelemelere metin, metin alıştırmalarının yer aldığı *1. Etkinlik*, *2. Etkinlik...* biçiminde numaralandırılan alıştırmalar bölümü ile *Ölçme ve Değerlendirme* bölümlerinde yer alan görsellerin hepsi dahil edilmiştir.

Bu çalışmada kullanılan örneklem türü olgu, olay ve durumların derinlemesine incelenmesine fırsat veren ve incelenecek durumla ilgili çok fazla bilginin elde edilebildiği amaçlı örneklemedir. *Bulunurluk Tablosu* veri toplama aracının bir ölçüt olarak kabul edildiği çalışmada amaçlı örnekleme çeşitlerinden ölçüt örnekleme tercih edilmiştir. Ölçüt örnekleme türünde olgu, olay ve durumlar bir dizi ölçüte göre değerlendirilmekte ve bunların ölçütleri karşılama durumu sorgulanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 118- 122). Araştırmada *Bulunurluk Tablosundaki* maddelerin kitap genelinde karşılama durumu sorgulanacaktır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada MEB'in eğitim kitapları ve ders araçlarının hazırlanmasına yönelik ilkeleri belirlediği kitapçıktan görsel okumayla ilgili olan maddelerden derlenen bir bulunurluk tablosu geliştirilmiştir (MEB, 2022).

Bu çalışmada *Bulunurluk Tablosundaki* tüm maddeler dört alan uzmanı ve araştırmacı tarafından bir ay boyunca incelenmiş, ardından farklı yorumların olduğu durumlar tüm araştırmacılar tarafından, birlikte tekrar incelenerek ortak bir karara bağlanmıştır. Araştırmada ölçüt olarak kabul edilen *Bulunurluk Tablosunun* şekillendirilmesinde de araştırma öncesi on beş günlük süreçte aynı alan uzmanlarıyla çalışılmıştır. Bu çalışmalarda araştırmacı tarafından *Bulunurluk Tablosuna* eklenen "Görsel tasarımın ve içerik tasarımının öğrenmeyi destekleyecek nitelikte olması ve öğrencilerin gelişim özelliklerine uygunluğu" bölümündeki görsellerin tipografi öğeleriyle ilgili kriterler barındıran maddeler görsel tasarım uzmanlarının alanına girdiğinden listeden çıkarılmıştır.

2.3. Verilerin Yorumlanması ve Güvenilirlik

Doküman incelemesi araştırma yöntemiyle oluşturulan bu çalışmanın güvenilirliği araştırmaya farklı alan uzmanlarının dâhil edilmesiyle sağlanmıştır. Nitel araştırmalarda güvenilirliği sağlamanın yollarından biri araştırmaya farklı alan uzmanlarının dâhil edilmesiyle sağlanmaktadır. Veri analizlerinin birden fazla kişi tarafından yapılması ve çalışmalar sonucunda varılacak uzlaşma durumu araştırmanın güvenilirliğini arttırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 275).

Araştırmacı ve dört farklı alan uzmanının incelemeleriyle gerçekleşen çalışmada güvenilirliği sağlamak için iki veya daha fazla puanlayıcının uyumunun ölçüsünü belirlemeye yönelik oluşturulan Krippendorff Alfa katsayısı (α) uyum istatistiği uygulanmıştır. Bu istatistik gözlenen uyumsuzlukların olası uyumsuzluklara bölümünün 1'den çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır.

$$\alpha = 1 - D_o / D_e$$

Krippendorff alfa istatistiğinin 1 çıkması yorumcular arasındaki güçlü ortak görüşü, 0 olması ise tam görüş ayrılığını göstermektedir. 0,67'den küçük değerler zayıf, 0,67 ile 0,80 arası değerler orta, 0,80 ve üstü değerler ise yüksek olarak nitelendirilmektedir (Krippendorff, 1995: 2004- 2007). Bu çalışmada farklı araştırmacıların *Bulunurluk Tablosundaki* maddelere verdikleri cevaplar ve uyum değerleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 8. Uzman Görüşü Uyumu

Madde Numarası	Krippendorff alfa değeri	Madde Numarası	Krippendorff alfa değeri	Madde Numarası	Krippendorff alfa değeri
1.	1	11.	1	21.	0,80
2.	1	12.	1	22.	1
3.	1	13.	0,80	23.	1
3.	1	14.	0,80	24.	1
5.	0,80	15.	0,80	25.	0,80
6.	1	16.	0,80	26.	1
7.	1	17.	1	27.	1
8.	0,80	18.	0,80	28.	1
9.	1	19.	1	29.	1
10.	0,80	20.	1	30.	1

Görüldüğü gibi bu çalışmada *Bulunurluk Tablosu* maddelerinin 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'na yönelik değerlendirilmesinde araştırmacı ve uzmanların uyumluluğu yüksek değerdedir

2.4. Bulgular ve Bulguların Yorumlanması

Bu bölümde *Bulunurluk Tablosunun* her bir maddesi için araştırmacı ve uzmanların görüşleri sonucunda elde edilen bulgular ile bu bulgulara yönelik yorumlar sunulacaktır. *Bulunurluk tablosunun* birinci grubunu oluşturan “Anayasa ve kanunlara uygun olma” başlığından elde edilen sonuçlar şöyledir:

Türkçe ders kitaplarında yasalara uygun olmayan görsellere yer verilmemelidir.

Türkçe ders kitaplarında öğrencilerin doğa ve hayvan sevgisini zedeleyecek görsel öğelere yer verilmemelidir.

Türkçe ders kitaplarına görsel seçiminde telif izinlerine dikkat edilmeli; telifsiz resim, fotoğraf, şekil, grafik vb. kullanılmamalıdır. İzinli kullanılan görseller kaynakçada mutlaka gösterilmelidir.

Kitapta yukarıdaki maddelere aykırılık teşkil edecek herhangi bir görsele rastlanmamıştır. Bu sonuç 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının görsel okuma becerisi bağlamında anayasa ve kanunlara uygun bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

“Bilimsellik” başlığı kapsamında incelenen maddelere yönelik tespitler ise şöyledir:

Türkçe ders kitaplarında görsellerde kullanılan yazılı içerikler metinde anlatılanlarla ilişkili olmalıdır.

Türkçe ders kitaplarında görseller metinde bahsedildikleri biçimde ve metnin olduğu sayfada yer almalıdır.

Türkçe ders kitaplarında tablo, grafik, infografik, fotoğraf, resim ve bunların alt yazıları hata barındırmamalıdır.

Türkçe ders kitaplarında görsel alt yazıları görseli tam olarak açıklamalı ve yalın olmalıdır.

Türkçe ders kitaplarında görselde verilen sanat eserlerinin adı, sanatçısı ve bulunduğu yerin ismi görsel alt yazısında yer almalıdır.

Kitapta bu kriterlere yönelik şu tespitler yapılmıştır:

Erdemler temasında Karacaoğlan ve Yunus Emre'nin resimlerinin altına isimleri ve “(temsili resim)” ibaresi ile bir görsel alt yazısı oluşturulmuştur. Bu gösterimde görsel numaralandırma kullanılmamıştır.

Ancak Milli Kültürümüz temasının *Türk Plastik Sanatları* başlıklı metnine ait Hereke halısı, çini tabak, hat levha, Sabancı Merkez Camii görselleri sırasıyla tema numarasına uygun 3.1. *Görsel:*, 3.2. *Görsel:*, 3.3. *Görsel:*, 3.4. *Görsel* alt yazılarıyla verilmiştir (90- 93).

Yine aynı temanın *Türkiye'm* isimli metnine ait Tuz Gölü ve Aras Vadisi görselleri 3.5. *Görsel:* ve 3.6. *Görsel:* numaralandırmaları ile verilmiştir (98-99). *Türkiye'm* metninin 7. *Etkinlik* bölümünde de Türkiye'nin farklı yörelerinden manzaralarla oluşturulan afişler 3.7. *Görsel:*, 3.8. *Görsel:*, 3.9. *Görsel:* ve 3.10. *Görsel:* alt yazılarıyla verilmiştir (103).

Milli Kültürümüz temasının Serbest Okuma Metni bölümünde *Güldüren Gerçek: Nasrettin Hoca* başlıklı metinde Eskişehir Sivrihisar'da bulunan Nasrettin Hoca Anıtı ve Nasrettin Hoca'nın Evi görseli, 3.11. *Görsel:*, 3.12. *Görsel:* biçiminde; Özbekistan Buhara 'da bulunan Nasrettin Hoca Heykeli ve Konya Akşehir'de bulunan Nasrettin Hoca Türbesi 3.13. *Görsel:*, 3.14. *Görsel:* biçiminde devam eden sıralı alt yazılarla verilmiştir (117-120)

4. tema olan *Milli Mücadele ve Atatürk* temasına ait *Mustafa Kemal'in Kaçması* isimli metnine ait 4.1. *Görsel:* *Ressam Mehmet Başbuğ'un Yağlı Boya Tablosu*, 4.2. *Görsel:* *TSK Anıtkabir Komutanlığı* alt yazıları ilgili eserlerin altında tema numarasına uygun olarak verilmiştir (152- 153).

Kitapta sanatçısının isminin alt yazısında belirtildiği görseller *Milli Kültümüz* temasına ait *Türk Plastik Sanatları* metnine ait Hattat Mehmet Özçay'ın oluşturduğu hat levha görseli (s. 92) ve *Milli Mücadele ve Atatürk* temasındaki *Mustafa Kemal'in Kağını* metninde verilen Ressam Mehmet Başbuğ'un yağlı boya tablosudur (152).

İncelemenin üçüncü bölümünü oluşturan “*Türkçe Öğretim Programı Kazanımlarına Uygunluk*” başlığı altında toplanan maddelere yönelik tespitler ise şöyledir:

Türkçe ders kitaplarında her ünite başı ilgili temayı anlatan görsellerle başlamalıdır.

Kitapta her tema (ünite) içerik ile ilgili bilgi veren görsel özetleyicilerle başlamıştır.

Görsel 1. Tema Başı Görsel Örnekleri (197, 229)

Türkçe ders kitaplarındaki görseller farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerin bilgi ve ihtiyaç durumlarına göre düzenlenmelidir ve Türkçe ders kitaplarında öğrencilerin davranışlarını ve psikolojilerini olumsuz yönde etkileyecek görsellere yer verilmemelidir.

Kitapta öğrencileri olumsuz rol modele yönlendirebilecek, fiziksel ya da psikolojik durumunu olumsuz etkileyebilecek hazır bulunuşluklarının ya da görsel özgeçmişlerinin üzerindeki bir seviyede herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

Türkçe ders kitaplarında benzer mesajlar içeren görsellerin kullanımında sadelikten yana olunmalıdır.

Kriterine kitap genelinde uyulmuş, gereksiz görsel tekrarı yapılmamıştır.

Türkçe ders kitapları dikkat çeken görseller içermelidir.

Kitaptaki tüm metinler konuya uygun, dikkat çekici görsellerle desteklenirken alıştıırma bölümlerinde görsel kullanımı çok zayıf kalmıştır. Kitap, öğrencilerin görsel okuma becerilerini kullanıp kullanmadıklarına bakılmaksızın incelendiğinde metin görselleri dışında yalnızca 18 adet alıştıırmada görsel rastlanmıştır. 252 alıştıırmanın yer aldığı kitapta bu oran (% 7,1) çok düşük seviyede kalmıştır.

Türkçe ders kitaplarında dilbilgisi, sözcük bilgisi, metin alıştıırmaları, konuşma ve yazma etkinlikleri anlamaya ve anlamlandırmaya yardımcı görsellerle birlikte verilmelidir.

Kriteri, kitap genelinde oldukça zayıf bulunmuştur. Kitapta 8. sınıf Türkçe dilbilgisi konularının hiçbiri anlamayı ve akılda tutmayı kolaylaştıracak görsellerle sunulmamıştır. Öğrencilerin LGS (Lise Giriş Sistemi) sınavına hazırlandıkları, fiilimsiler, cümlenin öğeleri, fiilde çatı, cümle çeşitleri, anlatım bozuklukları gibi önemli dilbilgisi konularını öğrendikleri ve tüm derslerinde LGS sınavına yönelik öğrenme çabası gösterdikleri bu seviyede, dilbilgisi ve sözcük bilgisi konularının öğrenmeyi kolaylaştıracak görsel unsurlarla verilmesi, öğrencilerin bu yüklerinin hafifletilmesi gerekmektedir. 2023 ve 2022 yılında yapılan LGS sınavında öğrencilerin % 20 oranında görsel okuma sorusuyla karşılaştıkları gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda kitabın bu eksikliği daha da ortaya çıkmaktadır. Kitaptaki tüm etkinliklerin yalnızca %4,7'sinin görsel okuma becerisini kullanırmaya yönelik hazırlanması bu alandaki ihtiyaç durumunu göstermektedir.

Tablo 9. Görsel Barındıran ve Görsel Okuma Becerilerinin kullanıldığı Etkinlik Sayıları⁸

T. N.	E. S.	G. B. E. S.	G. O. B. K. G. B. E. S.
1. Tema	34	2	2
2. tema	35	3	2
3. Tema	33	2	2
4. Tema	31	2	0
5. Tema	31	3	0
6. Tema	29	2	2
7. Tema	29	2	2
8. Tema	30	2	2
Toplam	252	18	12

Türkçe ders kitapları üst düzey bilişsel becerileri kullanmayı gerektiren görsel okuma alıştırmaları içermelidir.

Kriteri de içeriğin görsel destekleyicilerle sunulması kriterinde olduğu gibi kitap genelinde oldukça zayıf bulunmuştur. Bu hususta kitabın tüm temalarına yönelik incelemelerde şu sonuçlar çıkarılmıştır:

Birinci temanın *Ölçme ve Değerlendirme* bölümünde *Gıda İsrafi* başlıklı bir broşür çoktan seçmeli bir soruyla verilmiştir. Yorumlama becerisine çok müsait olan bu soruda seçenekler broşürde verilen bilgileri buldurmaktan ileriye gidememiştir. *Ölçme ve Değerlendirme* sorularının birinde de insanların kuş, köpek ve kedilerle birlikte fotoğrafı verilerek çoktan seçmeli sorudan *Hayvan Sevdiği* seçeneğini bulmaları istenmiştir. Bunların dışında görsel destekli sorunun yer almadığı *Erdemler* temasında görsel okuma becerisini geliştirebilecek bir alıştırmaya rastlanılmamıştır.

Doğa ve Evren temasının 5. *Etkinlik* bölümünde uzayla ilgili fotoğraf yorumlama sorusu sorulmuştur. Öğrencilere fotoğrafta neler gördükleri, bu görüntülere yönelik neler hissettikleri ve fotoğrafın

⁸ Tablo 9'da; T. N. tema numaralarını, E.S. etkinlik sayısını, G.B.E.S. görsel barındıran etkinlik sayısını ve G.O.B.K.G.B.E.S. görsel okuma becerisinin kullanıldığı görsel barındıran etkinlik sayısını göstermektedir.

Öğrencileri etkileyen yönlerinin sorulduğu soru üst düzey bilişsel becerileri devreye sokmaktan uzak kalmıştır. Aynı nitenin 6. *Etkinlik* bölümünde de Güneş'e ortalama uzaklıkları ve uydu sayıları verilen gezegenlerle ilgili bir soru Güneş sistemi resmiyle verilmiştir. Bu etkinlikteki sorular da resimde sıralı olarak verilmiş gezegenlerin Güneş'e yakınlıkları ve uydu sayılarını buldurmaktan öteye gidememiştir.

Kitabın *Milli Kültürümüz* temasına ait tüm metin alıştırmaları ve değerlendirme çalışmalarının yalnızca ikisinde görsel okuma becerisine yönelik alıştırmaya yer verilmiştir. Ülkemizin kültürel değerlerine ait afişlerin verildiği *Türkiye'm* metnine ait 7. *Etkinlik*'te öğrencilerden kendi yaşadıkları şehrin kültürel değerlerini anlatan bir afiş hazırlamaları istenmiştir. Afiş hazırlama öğrencilerin görselleri kullanarak üst düzey bilişsel becerilerini devreye sokacakları bir alıştırma türüdür.

Görsel 2. Karikatür (116)

Yine aynı metnin 8. *Etkinlik* bölümünde öğrencilerden bir karikatürü yorumlamaları istenmiştir. Görsel iletilerden anlam çıkarma becerisinin kullanıldığı bu alıştırma alt düzey bilişsel becerilerle çözümlenebilecek niteliktedir.

Kitabın *Milli Mücadele ve Atatürk* temasında görsel okuma becerisini kullanmayı gerektiren bir soruya rastlanılmamıştır.

Kitabın *Vatandaşlık* temasında görsel okuma becerisini kullanmayı gerektiren bir soruya rastlanılmamıştır. Kitabın *Sağlık ve Spor* temasında üst düzey bilişsel beceri kullanımını gerektirmeden cevaplanabilecek biri açık uçlu, biri çoktan seçmeli iki adet grafik yorumlama sorusuna yer verilmiştir. Her iki grafikte de cevaplar grafikten direkt olarak çıkarılabilecek niteliktedir.

Sanat temasının 4. *Etkinliğinde* ğrencilere Bilim ocuk dergisinden alınan bir çizgi romanda görsel yorumcunun anlatmak istediklerini nasıl iletlediği sorulmuştur. Bu etkinlik kitap genelinde en fazla görsel barındıran etkinliklerden biri olmasına rağmen analiz ve değerlendirme becerilerini devreye sokacak sorularla desteklenmediği için üst düzey becerileri canlandıracak mantıktan uzak kalmıştır. Yine aynı temanın *lme ve Değerlendirme* bölümünde çoktan seçmeli olarak verilen grafik yorumlama sorusu da sadece grafikteki sayıların toplanıp seçeneklerin elenmesiyle çözülebilecek niteliktedir.

Kitabın *Bilim ve Teknoloji* temasının *Robotlar* metninin 8. *Etkinlik* bölümünde robot süpürgeye ait görselli bir kullanım kılavuzu verilmiştir. Öğrencilere kılavuzda direkt olarak verilmeyen hatalı ve eksik kullanımların yol açabileceği problemler sorulmuştur. Bir bütünün parçaları arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını gerektiren bu soru üst düzey bilişsel becerilere hitap etmektedir.

Aynı temanın *Akıl Aydınlığında* metnine ait 4. *Etkinlik* bölümünde *Sanat* temasındaki gibi Bilim ve Çocuk dergisinden bir çizgi roman yine *Sanat* temasındaki soruyla oluşturulmuştur. Zengin görsel varlığıyla bu etkinlik farklı bilişsel düzeyde sorularla desteklenebilecekken yalnızca genelgeçer bir soru ile sınırlı bırakılmıştır. Kitapta farklı ünitelerde yer verilen çizgi romanlarda aynı sorunun kullanılması da alıştırma çeşitliliğinin getireceği öğrenme avantajını ortadan kaldırmıştır.

Aşağıda yer alan tabloda kitap genelinde bulunan alıştırmalarda görsel türlerinin Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre bilişsel basamakları ve kitap genelinde aldıkları bölümler verilmiştir. Eğitim ve öğretim ile ilgili taksonomiler eğitim hedefleri, öğretim programları, ders kitapları, kazanımlar ile değerlendirme faaliyetlerini düzene koymak ve bunlar arasındaki bütünlüğü sağlamak amaçlı oluşturulan sınıflandırmalardır. Taksonomiler kısıtlı bir zamanda ve kalabalık sınıf ortamlarında eğitim hedeflerine ulaşmak için büyük yarar sağlamaktadır. Öğrenmeyi basitten-karmaşığa, kolaydan-zora, somuttan-soyuta doğru düzenleyen ve alnyazında en çok faydalanılan sınıflandırmalardan biri olan Bloom ve arkadaşları tarafından geliştirilen bu taksonominin üst düzey görsel okuma becerilerinin inceleneceği bu bölümde kullanılması uygun bulunmuştur.

Bloom taksonomisinde bilişsel beceriler hatırlama, anlama, uygulama, çözümlleme, değerlendirme ve yaratma basamaklarından oluşmaktadır. Hatırlama, anlama ve uygulama basamakları alt düzey bilişsel becerileri gösterirken çözümlleme, değerlendirme ve yaratma basamakları üst düzey bilişsel becerileri ifade etmektedir.

Tablo 10. Bloom Taksonomisi Bilişsel Süreç Boyutu (Anderson, Krathwohl ve Airasian vd., 2018: 86- 88)

Ana Gruplar ve Bilişsel Süreçler	Alternatif İsimler
1. Hatırlama: Bilgiyi uzun süreli bellekten geri getirme.	tanıma (belirleme), hatırlama (bilgiye erişme)
2. Anlama: Sözlü veya yazılı olarak ya da grafik biçiminde sunulan eğitim iletilerinden anlam çıkarma (kavrama)	yorumlama (açıklık getirme, başka bir ifadeyle anlatma, çevirme), örneklendirme (gösterimleme, somutlama), sınıflama (gruplara ayırma, ilgili gruba yerleştirme), özetleme (kısaca ifade etme, genelleme), sonuç çıkartma (çıkarsama, ulama, öteleme, önceden kestirme), karşılaştırma (benzerlik veya fark arama, eşleme, örtme), açıklama (modeller oluşturma)
3. Uygulama: Verilen durumda bir işlemi uygulama veya ondan yararlanma	yapma (icra etme), yararlanma (kullanma)
4. Çözümlleme: Materyali onu oluşturan parçalara ayırma, parçaların birbiriyle ve materyalin bütünüyle nasıl bir ilişki içinde olduğunu belirleme.	ayrıştırma (ayrıt etme, ayırma, büyüteç altına alma, seçme), örgütleme (bütünlüğü ve bütünleşmeyi görme, ana çizgileri belirleme, özleştirme, yapılandırma), irdeleme (atfetme, yükleme)
5. Değerlendirme: Ölçütler veya standartları göz önünde tutarak yarguya ulaşma.	denetleme (eşgüdümleme, izleme, test etme), eleştirme (yargılama)
6. Yaratma: Elemanları yeni bir örüntü veya yapıya göre birleştirerek bütünlük ve işlevsel bir bütün ortaya koyma.	oluşturma (hipotez önerme), planlama (tasarlama), üretme (yapma)

Tablo 11. Ferman Yayıncılık 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın Bloom Taksonomisi'ne göre Görsel Okuma Derecelendirme Tablosu 9

Temalar	Alıştırmanın Yer Aldığı Bölüm	Görsel Türü	Bilişsel Basamaklar
1.Tema: Erdemler	<i>Ölçme ve Değerlendirme</i> bölümü 8. Soru	Resim	Hatırlama
	<i>Ölçme ve Değerlendirme</i> bölümü 9. Soru	Broşür	Anlama
2. Tema: Doğa ve Evren	<i>Kızıl Renkli Komşumuz</i> Metni 5. Etkinlik	Resim	Anlama
	<i>Kızıl Renkli Komşumuz</i> Metni 6. Etkinlik	Resim	Hatırlama
3. Tema: Milli Kültürümüz	<i>Türkiye'm</i> Metni 7. Etkinlik	Afiş	Yaratma
	<i>Türkiye'm</i> Metni 8. Etkinlik	Karikatür	Anlama
4. Tema: Milli Mücadele ve Atatürk	Bu temada görsel okuma becerisini geliştirmeye yönelik alıştırmaya rastlanmamıştır.		
5.Tema: Vatandaşlık	Bu temada görsel okuma becerisini geliştirmeye yönelik alıştırmaya rastlanmamıştır.		
6. Tema: Sağlık ve Spor	<i>Kahvaltının Önemi</i> metni 5.Etkinlik	Grafik	Anlama
	<i>Ölçme ve Değerlendirme C Bölümü</i>	Grafik	Anlama
7. Tema: Sanat	<i>San'at*</i> metni 4. Etkinlik	Çizgi Roman	Anlama
	<i>Ölçme ve Değerlendirme Bölümü 10. Soru</i>	Grafik	Anlama
8. Tema Bilim ve Teknoloji	<i>Robotlar</i> metni 8. Etkinlik	Görsel	Analiz
	<i>Akıl Aydınlığında</i> metni 4.Etkinlik	Çizgi Roman	Anlama

9 Bu tabloda Türk İstiklal Marşı metni 6. Etkinlik (s. 151), Bebeklerin Ulusu Yok metni 7. ve 8. Etkinlik (s. 175), Kahvaltının Önemi metni 7. Etkinlik (s. 202), Obezite ile Mücadele Etmenin 6 Yolu metni 5. Etkinlik (s. 220), Akıl Aydınlığında metni 5. Etkinlik (s. 280), Harezmi metni 6. Etkinlik (s. 291) bölümlerinde bulunan sunum etkinliklerinin hepsinde "Sunumunuzda düşüncelerinizi mantıksal bir bütünlük içerisinde ifade ederek görsel, işitsel vb. destekleyici materyaller kullanınız." ibaresiyle verilen, görsel barındırmayan ve görsel sunu becerisinin kullanıldığı alıştırmalar tabloya dâhil edilmemiştir.

Bu tablo üst düzey beceri sorularının görsel öncüllerle ya da seçeneklerle sunulduğu LGS sınavına hazırlanan öğrencilerin bu becerileri ilerletebilecekleri daha fazla üst düzey bilişsel beceriler içeren ve görsel çeşidi bakımından zenginleştirilmiş görsel destekli alıştırmalara ihtiyacı olduğunu gözler önüne sermektedir.

Türkçe ders kitaplarında görseller kazanım hedeflerine ulaşmada yardımcı olmalıdır.

Kriteri kitap genelinde metin görselleri ve alıştırma görselleri olarak iki aşamada incelenmiş, metin görsellerinin hepsinin metni anlamayı kolaylaştıracak nitelikte olduğu, alıştırmaların ise öğrenmeye katkı sağlayacak ve anlamayı kolaylaştıracak görsellerle desteklenmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Türkçe ders kitaplarında görseller öğrencilerin ilişkide buldukları çevrelerden seçilmeli ulusal görseller kullanmaya önem verilmelidir.

Kriterine kitap genelinde uyulmuş, metin görselleri ve diğer görseller Türk kültürünü yansıtacak özelliklerde seçilmiştir.

Türkçe ders kitapları metin ve alıştırmalarla ilişkilendirilmiş, görsel okuma becerisi hedeflerini kazandıracak zenginlikte görsel türleri içermelidir.

Kriteri de metin ve alıştırma görselleri olarak iki başlıkta incelenmiştir. Kitaptaki metin görselleri metinlerin anlaşılmasına katkı sağlayacak nitelikte ve çeşitlilikte bulunmuştur. *Etkinlik* başlığında verilen alıştırmalarda ise dilbilgisi ve kelime bilgisi konularının öğrenilmesine katkı sağlayacak görsel kullanımının yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkçe ders kitaplarındaki görsellerin metin içerisindeki konumu metinde bahsedilenlerle paralellik arz etmelidir.

Kriterine kitap genelinde uyulmuş, görseller içeriğe uygun olarak konumlandırılmıştır.

İncelemenin dördüncü bölümünde “Düzeye Uygunluk ve Öğrenmeye Dayanak Oluşturma” maddesi kapsamında incelemelerde bulunulmuştur. Bu kapsamda ilk olarak görsellerin:

Türkçe ders kitaplarında görsellerin tüm bölümleri içerikle uyumlu olmalıdır.

Kriterinin bulunurluk durumu sorgulanmıştır. Kitapta bazı görsellerin altına ünite numarası, sıra numarası ve görsel sözcüğüyle oluşturulan bir alt yazı yerleştirilmiştir (3.10. Görsel: gibi) Farklı kaynaklardan alındıklarını belirtmek için hazırlanan bu düzende kitabın görsel tasarım uzmanı Gizem Dila Yazıcı'nın tasarımlarının altında bir görsel alt yazı verilmemiştir. Kitabın görsel kaynakçası kitabın kaynakça bölümünde karekod yöntemiyle sunulmuştur.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 3. Görsel Kaynakça (302)

Kitap genelinde,

Türkçe ders kitaplarında iki sayfaya yayılan görsellerde bütünlüğe dikkat edilmeli, yan yana olan sayfalarda görseller birbirini tamamlamalı, görseller metnin takibini zorlaştırmamalı ve farklı ebatlardaki görsellerin sayfadaki konumu iyi ayarlanmalıdır.

Kriterlerine uyulmuş, görsellerin hepsi görsel bütünlüğü bozmadan, okuma akışını engellemeyecek biçimde ve dengeli olarak yerleştirilmiştir.

Kitapta her ünitenin girişinde o ünite ile bağlantılı görseller kullanılarak ünite giriş sayfası hazırlanmıştır. Dolayısıyla bu durum,

Türkçe ders kitaplarında tema başı görselleri tema içeriğini yansıtmalıdır kriterini sağlamıştır.

Türkçe ders kitaplarında görseller kullanım amacını yansıtacak anlamda ve netlikte olmalıdır. Türkçe ders kitaplarında görseller ve öğeleri okumayı zorlaştırmayacak kalitede basılmalıdır. Türkçe ders kitaplarında görseller iletilerini farklı anlamlara yol açmayacak biçimde belirgin olarak vermelidir.

Kitapta görseller ve görsel alt yazıları genel olarak okunabilir, anlaşılır, net ve verilmek istenen iletileri doğru yansıtacak nitelikte oluşturulmuştur. Ancak 3 farklı okuldan incelenen 100 kitap örneğinde bazı görsellerin okunabilirliği düşük bulunmuştur. [*Türkçe'nin Söz Dizininde- Sevmek* metni görseli (31), *Ölçme ve Değerlendirme* bölümü 8. Soru (47), *Türkiye'm* metni 7. *Etkinlik* görseli (103), *Güldüren Gerçek: Nasreddin Hoca* metni görseli (120), *Şu Sonsuz Koşu* metni 7. *Etkinlik* görseli (140), *Kahvaltının Önemi* metni görseli (198), *Akıl Aydınlığında* metni 4. *Etkinlik* görseli (279)] Aynı kitabın EBA (Eğitim Bilişim Ağı) sistemine yüklenen PDF (Portable Document Format; Taşınabilir Belge Biçimi) formatıyla kıyaslandığında bunun baskıdan kaynaklı bir aksaklık olduğu kanaatine varılmıştır.

Görsel 4. Türkiye'm Metni 7. Etkinlik Bölümü Görseli (103)

Türkçe ders kitaplarında sanat eserleri görselleri eseri tam olarak yansıtmak biçimde verilmelidir.

Kriterine göre *Milli Mücadele ve Atatürk* temasının *Mustafa Kemal'in Kağnısı* metnine ait Ressam Mehmet Başbuğ'un Yağlı Boya Tablosu, TSK Anıtkabir Komutanlığı (152- 153); *Milli Kültürümüz* temasının *Güldüren Gerçek: Nasrettin Hoca* başlıklı metinde verilen Nasrettin Hoca Anıtı, Nasrettin Hoca'nın Evi, Nasrettin Hoca Heykeli ve Nasrettin Hoca Türbesi görselleri (117-120) ve aynı temada verilen *Türk Plastik Sanatları* başlıklı metnine ait Hereke halısı, çini tabak, hat levha, Sabancı Merkez Camii görselleri (90- 93) incelendiğinde bu eserlerin bütünlüklerinin bozulmadan tüm yapıtı eksiksiz yansıtan görsellerle verildiği görülmüştür.

Türkçe ders kitaplarında görseller yaşamdan kopuk ya da yaşamla uyumsuz olarak seçilmemelidir.

Kriterinin tüm kitap genelinde sağlandığı ve tüm metin görsellerinin konunun niteliğine uygun olarak gerçek durumları yansıttığı gözlemlenmiştir.

Türkçe ders kitaplarında görsel öğeler tema sıralarına göre numaralandırılmalıdır.

Kriteri kitabın görsel tasarımcısının dışında seçilen görsellere uygulanmıştır. 3. ve 4. temalarda örnekleri bulunan görseller tema numarasına uygun olarak 3.1. Görsel: Hereke Halısı, 4.1. Görsel: Ressam Mehmet Başbuğ'un Yağlı Boya Tablosu biçiminde her temada sıralı olarak verilmiştir (90- 153)

3.Sonuç

Görsel okuma her geçen gün kazandığı değer ile yaşamımızın bir parçası haline gelmiş bir okuma türüdür. Öğrencilerin tüm derslerinde ve günlük yaşamlarının tüm zamanlarında karşı karşıya oldukları görselleri doğru ve hızlı algılayıp yorumlamaları önemli bir konudur. Görsellerin diğer uyarılardan daha fazla akılda kalmaları onlara yönelik yanlış ve eksik yorumlamaların zararlarını daha da arttırmaktadır. Bugün görsel manipülasyonlarla dolu sosyal medya uygulamaları ve alışveriş siteleri kullanıcılarını gerçek olmayan dünyalarına alma yarışındadır.

Günümüzde görsellerin yönlendirici etkilerini fark edebilmek, çok unsurlu görsel iletileri hızlı ve doğru anlamlandırabilmek için iyi bir görsel okuma becerisine sahip olmak gerekmektedir. Ülkemizde görsel okuma edimini gerçekleştirecek uygulamalar okullarda Türkçe dersi bünyesinde diğer dil becerileri ile bütünleşik yapılmaktadır. Öğrenciler görsel okuma davranışlarını haftada altı ders boyunca birincil

kaynak olarak kullandıkları Türkçe ders kitaplarının metin ve metin etkinlikleri bölümlerinde deneyimlemektedir. Bu bakımdan bu çalışmada görsel okumanın ders materyalleri içerisindeki durumunu belirleyebilmek adına 2023- 2024 eğitim – öğretim döneminde ülke genelinde 8. sınıf seviyesinde okutulan iki ders kitabından biri olan Ferman Yayıncılık Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders kitabı amaçlı örneklem olarak seçilmiştir (Saygı, 2023).

Çalışmada 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı alan uzmanları ve araştırmacı tarafından MEB'in *Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara ait Elektronik İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları* (MEB, 2022) kitapçığından görsel okumaya yönelik esaslara göre geliştirilen *Bulunurluk Tablosu* maddelerine göre yorumlanmıştır. Farklı alan uzmanlarının görüşlerinden elde edilen bulgularda Ferman Yayıncılık Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. Sınıf Ders Kitabı (Saygı, 2023) “Anayasa ve Kanunlara Uygunluk Yönünden Yapılacak İncelemede Değerlendirmeye Esas Kriterler ve Açıklamalarına Uygunluk” başlığında uzman görüşlerinin tam uyumuyla yeterli bulunmuş; ancak “İçeriğin bilimsel olarak yeterliği” başlığının *görselde verilen eserlerin ismi, varsa sanatçısı ve dönemi, bulunduğu/sergilendiği yer görsel alt yazısında belirtilmelidir* kriteri ve “İçeriğin eğitim ve öğretim programının kapsamını ve kazanımlarını karşılama yeterliği” başlığının: *İçerik ilgi çekici görseller ile desteklenmiştir; Konunun niteliğine bağlı olarak anlamayı ve yorumlamayı kolaylaştıracak, sözel/yazılı unsurları destekleyecek görsel öğelere (tablo, şema, grafik, fotoğraf, kavram haritası, zihin haritası, infografik vb.) yer verilmiştir; İçerik görsel okuma, grafik okuma, harita okuma gibi beceriler ile yorumlama, analiz, değerlendirme vb. üst düzey bilişsel becerileri kazandırmaktadır; İçerik kazanımın gerçekleşmesini ve öğrenmeyi destekleyecek, anlamayı kolaylaştıracak görsellerle desteklenmiştir; İçerik öğrenmeyi destekleyecek sayıda, amaca hizmet eder nitelikte ve metinle bütünlük oluşturacak çeşitlilikte görsellerle zenginleştirilmiştir* kriterlerinde uzman çoğunluğu görüşüne göre yetersiz bulunmuştur. “Görsel tasarımın ve içerik tasarımının öğrenmeyi destekleyecek nitelikte olması ve öğrencilerin gelişim özelliklerine uygunluğu” başlığında verilen kriterlerden de bazı görsellerin *Görsel alt yazıları vb. bölümler bütünlük oluşturacak şekilde hazırlanmıştır; Görseller anlaşılır ve nettir; Görseller ve görsellerin içinde yer alan yazılı unsurlar okunabilir, belirgin ve anlaşılardır; Görseller verilmek istenen mesajı açık bir biçimde iletebilmiştir; İçerikte görseller takibi kolay olacak şekilde numaralandırılmış ve numaralandırmalar her temanın/ünitenin sıralamasına uygun olacak şekilde yeniden başlamıştır* kriterlerini sağlamadığı uzman çoğunluğu görüşüne göre belirlenmiştir.

Ferman Yayıncılık 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı *Bulunurluk Tablosu*'nun tüm maddelerine göre genel olarak değerlendirildiğinde kitabın, görsel okuma becerilerinin geliştirilmesini sağlayacak nitelikte etkinlikler barındırdığı; ancak kitaptaki bu etkinliklerin üst düzey görsel bilişsel becerileri geliştirecek araştırmalarla zenginleştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Akyol, H. (2011). *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Anderson, L. W., Krathwohl D. R., Airasian, P. W., Cruikshank, K. A., Mayer, R. E., Pintrich, P. R., Raths, J. ve Wittrock, M. C. (2018). *Öğrenme Öğretim ve Değerlendirme İle İlgili Bir Sınıflama* (Çeviren: Prof. Dr. Durmuş Ali Özçelik), Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara.
- Araştırma Kütüphaneleri Derneği. (2011). *ACRL Visual Literacy Competency Standards for Higher Education*, <http://www.ala.org/acrl/standards/visualliteracy> (Erişim tarihi: 28 Mart 2021)
- Avgerinou, M. D. ve Ericson, J. (1997, Aralık). A Review of the Concept of Visual Literacy, *British Journal of Educational Technology*, 28/4, 280 – 291 (Erişim tarihi: 21 Mayıs 2021)

- Debes, J. (1968). Some Foundations For Visual Literacy. *Audiovisual Instruction*, 13/9, 961-964.
- Güneş, F. (2014). *Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller (2. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Krippendorff, K. (1995). On The Reliability of Unitizing Continuous Data. *Sociological Methodology*, 25, 47-76.
- MEB LGS (2023). *Sınavla Öğrenci Alacak Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınav*, https://cdn.eba.gov.tr/yardimcikaynaklar/2023/06/2023_sozel.pdf (Erişim tarihi: 12 Eylül 2023)
- MEB LGS (2022). *Sınavla Öğrenci Alacak Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınav*, https://cdn.eba.gov.tr/icerik/lgs/2022_sozel_bolum_a_kitapciği_ve_cevap_anahtari.pdf (Erişim tarihi: 12 Eylül 2023)
- MEB LGS (2021). *Sınavla Öğrenci Alacak Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınav*, https://cdn.eba.gov.tr/icerik/lgs/2021_SOZEL_BOLUM_A_.pdf (Erişim tarihi: 12 Eylül 2023)
- MEB LGS (2020). *Sınavla Öğrenci Alacak Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınav*, https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_06/21195531_2020_sozel_bolum_a.pdf (Erişim tarihi: 12 Eylül 2023)
- MEB LGS (2019). *Sınavla Öğrenci Alacak Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınav*, https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_06/02125953_2019_SOZEL_BOLUM.pdf (Erişim tarihi: 12 Eylül 2023)
- MEB LGS. (2018). *Sınavla Öğrenci Alacak Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınav*, https://odsgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_06/03153730_SYZEL_BYLYM_A_kitapY_Y.pdf (Erişim tarihi: 12 Eylül 2023)
- MEB ÖP (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB ÖP (2015). *Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi
- MEB ÖP (2017). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB ÖP (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (2022). *Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait Elektronik İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları*, <http://kitapinceleme.meb.gov.tr/Değerlendirmeye%20Esas%20Olacak%20Kriterler%20ve%20Açıklamaları.pdf> (Erişim tarihi: 12 Ağustos2023)
- Newman, M. ve Ogle, D. (2019). *Visual Literacy: Reading, Thinking, and Communicating with Visuals*. London: Rowman ve Littlefield Publishers.
- Onursoy, S. (2019). *Görsel iletişim ve İmge*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, İ. Y. ve Kavas, M. (2019). Görsel Okuma Ve Görsel Sunu Becerileri Bağlamında 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının İncelenmesi, *Eğitim. ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 23-39.
- Pettersson, R. (2013). Views on Visual Literacy. *Journal on Images and Culture*, (VJIC), February, 1-9.
- Sarıkaya, B. (2017). Türkçe öğretiminde görsel okuma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 779-796.
- Saygi, S. (2023). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 8. Sınıf Ders Kitabı*, Ferman Yayıncılık, Ankara

Stokes, S. (2005). Visual Literacy In Teaching And Learning: A Literature Perspective, *Electronic Journal for the Integration of Technology in Education*, 1/1, 10- 19

Tompkins, G. E. (2021). *Dil Sanatlarının Temelleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

TUİK (2022). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması*, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587) (Erişim Tarihi: : 03 Ağustos 2023)

Uçar, Ö., Uçar, F., Kılıç, L., Orhon, N. ve Taşcıoğlu, M. (2013, Ocak). *Görsel Kültür*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Uçar, T. F. (2004). *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım (Dördüncü Baskı)*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Yıldırım ve Şimşek (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (11. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayınları.

EK 3. Türkçe Ders Kitabı Görsel Nitelikleri Bulunurluk Tablosu¹⁰ (MEB 2022: 11- 30)

Sıra Numarası	BULUNURLUK TABLOSU
	1. ANAYASA VE KANUNLARA UYGUN OLMA
1.	Türkçe ders kitaplarında yasalara uygun olmayan görsellere yer verilmemelidir.
2.	Türkçe ders kitaplarında öğrencilerin doğa ve hayvan sevgisini zedeleyecek görsel öğelere yer verilmemelidir.
3.	Türkçe ders kitaplarına görsel seçiminde telif izinlerine dikkat edilmeli; telefiz resim, fotoğraf, şekil, grafik vb. kullanılmamalıdır. İzinli kullanılan görseller kaynakçada mutlaka gösterilmelidir.
	2. BİLİMSELLİK
4.	Türkçe ders kitaplarında görsellerde kullanılan yazılı içerikler metinde anlatılanlarla ilişkili olmalıdır.
5.	Türkçe ders kitaplarında görseller metinde bahsedildikleri biçimde ve metnin olduğu sayfada yer almalıdır.
6.	Türkçe ders kitaplarında tablo, grafik, infografik, fotoğraf, resim ve bunların alt yazıları hata barındırmamalıdır.
7.	Türkçe ders kitaplarında görsel alt yazıları görseli tam olarak açıklamalı ve yalın olmalıdır.
8.	Türkçe ders kitaplarında görselde verilen sanat eserlerinin adı, sanatçısı ve bulunduğu yerin ismi görsel alt yazısında yer almalıdır.
	3. TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMI KAZANIMLARINA UYGUNLUK
9.	Türkçe ders kitaplarında her ünite başı ilgili temayı anlatan görsellerle başlamalıdır.
10.	Türkçe ders kitaplarındaki görseller farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerin bilgi ve ihtiyaç durumlarına göre düzenlenmelidir.
11.	Türkçe ders kitaplarında öğrencilerin davranışlarını ve psikolojilerini olumsuz yönde etkileyecek görsellere yer verilmemelidir.
12.	Türkçe ders kitaplarında benzer mesajlar içeren görsellerin kullanımında sadelikten yana olunmalıdır.

¹⁰ Bu tablo, MEB (2022)'in Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara ait Elektronik İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları (2022) kitapçığındaki esaslardan yararlanılarak geliştirilmiştir.

13. Türkçe ders kitapları dikkat çeken görseller içermelidir.
 14. Türkçe ders kitaplarında dilbilgisi, sözcük bilgisi, metin alıştırmaları, konuşma ve yazma etkinlikleri anlamaya ve anlamlandırmaya yardımcı görsellerle birlikte verilmelidir.
 15. Türkçe ders kitapları üst düzey bilişsel becerileri kullanmayı gerektiren görsel okuma alıştırmaları içermelidir.
 16. Türkçe ders kitaplarında görseller kazanım hedeflerine ulaşmada yardımcı olmalıdır.
 17. Türkçe ders kitaplarında görseller öğrencilerin ilişkide buldukları çevrelerden seçilmeli ulusal görseller kullanmaya önem verilmelidir.
 18. Türkçe ders kitapları metin ve alıştırmalarla ilişkilendirilmiş görsel okuma becerisi hedeflerini kazandıracak zenginlikte görsel türleri içermelidir.
 19. Türkçe ders kitaplarındaki görsellerin metin içerisindeki konumu metinde bahsedilenlerle paralellik arz etmelidir.
4. DÜZEYE UYGUNLUK VE ÖĞRENMEYE DAYANAK OLUŞTURMA
20. Türkçe ders kitaplarında görsellerin tüm bölümleri içerikle uyumlu olmalıdır.
 21. Türkçe ders kitaplarında iki sayfaya yayılan görsellerde bütünlüğe dikkat edilmeli, yan yana olan sayfalarda görseller birbirini tamamlamalıdır.
 22. Türkçe ders kitaplarında görseller metnin takibini zorlaştırmamalıdır.
 23. Türkçe ders kitaplarında farklı ebatlardaki görsellerin sayfadaki konumu iyi ayarlanmalıdır.
 24. Türkçe ders kitaplarında tema başı görselleri tema içeriğini yansıtmalıdır.
 25. Türkçe ders kitaplarında görseller kullanım amacını yansıtacak anlamda ve netlikte olmalıdır.
 26. Türkçe ders kitaplarında görseller ve öğeleri okumayı zorlaştırmayacak kalitede basılmalıdır.
 27. Türkçe ders kitaplarında görseller iletilerini farklı anlamlara yol açmayacak biçimde belirgin olarak verilmelidir.
 28. Türkçe ders kitaplarında sanat eserleri görselleri eseri tam olarak yansıtacak biçimde verilmelidir.
 29. Türkçe ders kitaplarında görseller yaşamdan kopuk ya da yaşamla uyumsuz olarak seçilmemelidir.
 30. Türkçe ders kitaplarında görsel öğeler tema sıralarına göre numaralandırılmalıdır.